

Per Wästberg

Den ständige

BERNHARD VON BESKOWS
LIV OCH VERK

En minnesteckning

Wahlström & Widstrand

Wahlström & Widstrand

www.wwd.se

Copyright © Per Wästberg 2025

Omslagsformgivning: Elsa Wohlfahrt Larsson

Omslagsbilder: Alamy och Wikipedia

Grafisk form (inlagan): Carl Åkesson

Minnesjetong: Peter Linde

Första tryckningen

Tryckt hos ScandBook, EU 2025

ISBN: 978-91-46-24196-6

Utmärkelsen hos Beskow ligger mindre i det mäktiga och överraskande än i mångsidigheten och böjligheten av hans förmåga, avundsvärda naturgåvor i den bästa jämvikt och endräkt, föreningen av lycka och plikt känsla, den lättaste och gladaste arbetslust. Ingen var, intill den sista levnadsstunden, i högre grad livad av arbetet, såsom på en gång ett behov och njutning ...

När de flesta skulle en ljuvlig sommardag, i omgivningen av en skön natur, älskat att njuta av sin tillvaro, var det hos Beskow ingen uppoffring att inomhus sitta flera timmar vid skrivbordet för att bemöta en politisk äventyrare eller en orättfärdig angripare av Svenska Akademien ...

Det kroppsliga välbefinnandet, de fysiska krafternas jämvikt, uttalade sig i Beskows hela inre och yttre personlighet, i det goda lynnet, den klara och vänliga blicken, den förekommande och aldrig tröttade uppmärksamheten i umgänget, där det vittra snillet hade den fulländade världsmannen till medtävlare, men där knappast någon anade att djupast ned i ett sinne med det lätta skämtet och det fina löjet på ytan, ej sällan det fria gycklet eller den bitande satiren, låg ett drag av vemod förborgat, för envar osynliggjort genom självbehärsknings vanor.

Johan Erik Rydqvist (1868)

INNEHÅLL

Upptakt	9
Söndagsbarn	17
Uppsalaår	29
Resenären	39
Äktenskapet	51
Steg för steg	57
Teaterkatastrofen	67
Fejden med Anders Lindeberg	70
Pamflettisten	76
Vännen Tegnér	79
Dramatikern	90
Populärlitteraturen	97
Carl Jonas Love Almqvist	103
Beskows Gustav IV Adolf	108
Levnadsminnen	117
Legenden Samuel Ödmann	121
Jubelkantaten	124
Akademiens herre och tjänare	127
Retoriken	135
Ordboken och Johan Erik Rydqvist	138
Den strävsamme	150
Minnsteckningarna	158
Beskow om Swedenborg	165
Carl Bernhard Wadström och slaveriet	173
Gjörwell	178

Beskows Gustaf III	182
Breven till och från Hans Järta	190
Heimdall och dagspressen	194
Om själens hälsa	199
Det dåtida Stockholm	202
Sommarslotten: Vendelsö och Örby	215
Hilda Wijk	221
Tävlingarna	238
Karl Johan	243
Oscar I	248
Den plikttrogne	255
Asabarden Ling	261
Beskow, Atterbom och Akademien	265
En svacka mot 1800-talets mitt	276
Kring inval och priser 1840–1850	281
Den gode borgaren	287
En verkställande direktör	296
Vänskapen med Fryxell	302
Breven till och från Runeberg	306
Dödsåret 1868	313
Byggstenar	321
Slutet	326
Eftermäle	330
Sluträkning	333
PERSONREGISTER	337

Upptakt

Varför har jag valt att göra mig bekant med Bernhard von Beskow? Helt enkelt därför att hans insats för Svenska Akademien är utan motstycke och därför att han sällan omnämns som person och diktare. Om hans bemärkta samtida har mycket skrivits, om honom påfallande litet. Min självpåtagna uppgift har varit att åstadkomma ett porträtt som visar hans betydelse för det litterära livet i Sverige, och för Svenska Akademien i synnerhet, under fem decennier på 1800-talet.

Beskow är den sällan uppmärksammade ständige sekreteraren. (I sekreterarens ämbetsrum står han idag i ett hörn: en byst förfärdigad av John Börjesson i vit marmor som inte passar honom.) Ändå är han den som mer än någon annan gav stadga och upprättelse åt en på sin tid ifrågasatt, vacklande och fattig institution.

Under fyrtio år återskänkte han Akademien något av den glans och kulturella tyngd som Gustav III drömde om då han instiftade den år 1786. Med Henrik Schücks ord: "Det var först med Beskow som Akademien fick en ledamot med verkligt livsmod och med det bestämda målet att återgiva Akademien den plats i det svenska kulturlivet, som Gustaf III med sin skapelse avsett."

Jag har tagit del av brev, skrifter, inlägg och tal för att bli förtrogen med Beskows värdeskalor, hans temperament, hans vänner, hans läsande och skrivande. Jag har undvikit att på fri hand fylla i vad som saknas i porträttet, men någon gång har jag fått gissa. Ibland får man bättre syn på honom om man ett ögonblick tittar bort.

I hans verk och vardag umgås obekymrat de levande och de döda. De dröjer kvar som x-krokarna på den tomma väggen. När jag längtar efter att bättre ha lärt känna dem som är borta, är det i en känsla att de bar på upplysningar de aldrig hann delge mig.

För honom var andra människors liv och arbete det mest intressanta. Det är andra som gjort oss till dem vi är. Anade han att andra med hans efternamn skulle göra större avtryck i eftervärlden, medan hans eget blev så glömt som hade det skrivits i ett tågfönsters imma?

Beskow var ingen hängiven samlare, men han sparade brev, skrivhäften, notisböcker, fingerövningar och utkast, allt någorlunda översiktligt registrerat, förutom tidningsartiklar samt skrifter i alla ämnen. Det betyder tusentals ark och lappar, ofta i en svårläst handstil som blev allt mer framåtlutande allt eftersom brådskan tilltog, ibland nästan stenografiska. Andra av hans dagboks- och kalenderanteckningar är prydligt nedskrivna och lättlästa.

Att sortera alla lösblad kan leda till omotiverat tungsinne. Så mycken tid som går åt! Är det mödan värt? Nej, kanske inte. Men jag har fortsatt med att bläddra mig fram och orienterat mig i hans vardag. Jag har tyckt mig höra hans röst. Skrivandet var hans livsform.

Jag har stannat upp bland tal, skisser och anteckningar och gått vidare i de senare tryckta breven till Tegnér, Atterbom, Rydqvist, Fryxell, Järta och Runeberg. (Enbart från Tegnér finns i Akademiens arkiv 320 brev, från Johan Erik Rydqvist likaså 320 – förutom enstaka brev från drottningarna Joseфина och Lovisa.) Vilken lycka att de bevarats och inte försvunnit i en dator med en delete-knapp! Dessa röster ur det svenska 1800-talet och dess kulturbärande skikt har under ett par år låtit mig känna deras närvaro också i mitt liv.

Skriva biografi är att försöka se sig själv i en annan. Som författare kan man inte gripa sig an vilket lockande ämne som helst, man måste ha en känslomässig relation till det för att stanna upp, fördjupa sig, tränga vidare. Ett levnadsöde som Beskows är på en gång öppet för insyn och svärmätbart med sina ekon ur ett avläggset skede.

I mina möten med Beskow låter det kanske som om jag ibland talar om mig själv. Det händer ju många biografer att de lite oväntat tycker sig snudda vid en närbesläktad anlagstyp eller väsensart. Jag har kommit att tycka så bra om honom att jag fått vakta mig emot att försköna. Jag har velat vara opartisk och sanningsenlig, medveten om att en lite annorlunda bild kunnat gnuggas fram ur mängden.

Jag har sökt hitta inslag och detaljer som bidrar till bilden av människan Beskow, ej bara Den ständige. Det ges ingen tydlig vändning i hans verksamhet; en grundritning fanns där från början. Han valde den plats i världen han tycktes förutbestämd att inta.

För Akademien var hans förtjänster närmast oräkneliga. Han var dess navigatör som lyckades parera alla vindkast. Han förlorade sällan fattningen ens när åsikterna inom kretsen våldsamt bröt sig mot varandra – som i debatterna om ordbokens uppläggning. Mindre än de flesta tycks han ha haft en undervegetation att trassla in sig i. Han tillhörde de få som inte hade någon okänd sida som han till varje pris ville dölja. Därför behöver han inte dechiffreras, han levde i klartext.

Som diktare var han en driven eftersläntrare på stigar som sedan dess växt igen. Som Den ständige var han både förnyare och förmedlare, och många kom med åren att känna tacksamhet mot honom. Idag är varken ledamöter eller historieskrivare lyhörda för hans insats och reformarbete som på sin höjd bara kan jämföras med Anders Österlings, vars

kontakter med europeisk litteratur var lika vittfamnande som Beskows och vars poesi har långt mindre av efterklang än Beskows.

Biografi: bio+grafi, liv och skrift i ett. Sådan var Beskows tillvaro från tonåren till döden. Detta är således ingen akademisk avhandling och öppnar heller inget vetenskapligt faktalandskap punkterat av fotnoter. Datum saknas för flera citat, vanligen beroende på att Beskows brevlappar ofta är odaterade. När jag bläddrar bland dem betänker jag hur mycket som idag diskuteras på telefon och e-post. Femton år efter Beskows död hade Stockholm fler telefoner än London, Paris och Berlin.

Något solitärt och excentriskt snille var aldrig Beskow, han arbetade inom och genom ett kollektiv. Hans skrifter lyfter fram historiska gestalter som han i goda fall väcker till förnyat liv. Han hade inga barn, men ättlingar till ett par av hans bröder blev kända inom konst och litteratur.

Syftet med hans minnesteckningar – liksom med min – är att hejda den långa resan mot glömskan. Han hade levt med sina dödas röster – han höll dem för sina uppdragsgivare – och önskade att även vi senkomna lyssnade till dem. Att den glömskan skulle drabba också honom räknade han med. Han var medveten om vad som brast i hans talang men fördrev för det mesta sitt missmod. Det var i speglingen av stora öden han fann tröst, inte minst i tolkningen av Gustav III som litterär personlighet.

Hans beläsenhet i världslitteraturen, hans pragmatiska kulturdiplomati och odogmatiska humanism har väckt föga intresse hos en eftervärld som vänt blicken åt andra håll. Det ges inga tydliga brytpunkter i hans liv, men det är för den skull inte monotont i sitt samspel med de diktare som verkade omkring honom. Ett rättvist domslut har uteblivit, i stället en tystnad som jag sett som min plikt att bryta.

Beskows sekreterarperiod varade i tolv tusen dagar. Hans brev kan räknas i flera tusen, mest i pris- och invalsärenden (motsvarande de email och telefonsamtal som en sekreterare idag måste syssla med). Vi kan utgå ifrån att han skrev åtminstone fem brev om dagen, omkring sextiotusen enbart i tjänsten.

De brev som inte förlorats finns i Svenska Akademiens arkiv och i Carolina i Uppsala, likaså i adressaternas arkiv i Lund, Stockholm och Uppsala. Hos Akademien förvaras dessutom åtta manuskript till dramatiska arbeten (alla ouppförda), bland annat Gustaf Wasa i Dalarne och Dumhetens seger och allehanda kapslar som till exempel Poëm af mina vänner.

Beskow efterlämnade också en stor mängd dagboksanteckningar, nu i Akademiens arkiv men även i Kungliga Biblioteket där hans skvallriga Kalender-anteckningar, aldrig tryckta, göms. I dem noteras bjudningar, märkliga personer, slående uttalanden och repliker i det stockholmska societetslivet. Samtalen med de kungliga är utförligt återgivna.

Jag bläddrar i gulnade listor i frimärksliten bläckskrift, de som förtecknar de brev, böcker och dokument som Beskow testamenterade till Carolina. De fyller mig med vemod. Det här är vad som återstår av snabba meddelanden före telefon och telegraf och jäktad postgång för 140–200 år sedan.

Ansikten, skuggor – några väcker minnen, andra säger oss inget om deras sätt att leva, samtala, nalkas varandra i samhörighet, utifrån gemensamma intressen, snubblande på missförstånd. Tidens gång hejdas inte ens i ljusfattiga arkivgångar. Vilken tystnad samlas inte kring dessa en gång dagliga skrivelser!

Många av hans samtida brände brev och dokument för att låsa eftervärlden ute. Det var ingen utväg som Beskow

valde. Hans anteckningar och korrespondens finns kvar för dem som vill dra undan de glömskans ridåer som dolt hans gärning. Någon skådelysten demaskering finns det inte material till. Ogenomtränglig låtsades han aldrig vara.

I breven finns få spår av misstänksamhet och irritation, och i motsats till de flesta bröt han aldrig med en vän. Samtidigt besvärades han – enligt Adolph Törneros, Atterboms kollega i Uppsala – av kravet att vara ”en höskulle med upptorkade artighetsblommor, kvickhetsvicker eller åtminstone anekdotsbindhavre, till daglig och stundlig utfodring för hungriga och gapande eller gäspande sällskapsdjur”.

Ibland skrev han i oregelbundna vågor som gör mig lite sjösjuk. Ibland stannade han upp, bokstäverna snodde in sig – som när en sjöfågel landar på våta fötter. För mig som minnestecknare har det varit en oöverstiglig uppgift att söka läsa och bedöma samtliga dessa mängder med papper, varav få finns att tillgå i senare utskrift.

Beskows litterära pretentioner ledde ofta till bakslag, framför allt ur eftervärldens perspektiv. Han verkar själv ha insett att ingen skulle ta med en dikt i en framtida antologi eller uppföra något av hans dramer på scen. De skulle dränkas av de kommande årens nymodigheter.

Tiden har varit till föga hjälp med att packa upp hans bagage, dess lås har rostat igen, hans bläckhorn är tomt. Ju mer det förgångna drar sig tillbaka, desto lättare att förenkla eller förtiga det. Hade han varit fransman, hade man rest hans staty mellan kastanjerna i Luxembourgträdgården. Hos oss har hans gärning hamnat i en lång skugga. Den borde väcka respekt och tacksamhet förutom en gnuttu ironi.

Som passionerad skeptiker vannlade han sig i sitt akademiska värv om en ständig balansgång. Ensam och fri var han aldrig och begärde det inte. Han rörde sig bland många, skrev för många som snart glömde det han skrivit;

där fanns föga blod och ingen smuts som fastnade. Den stora diktens skrämmande trovärdighet undflydde honom.

Men jag urskiljer hos honom vad han kallat en hjärtats frihet. Till människorna i sin närhet bevarade han en lätt distans som skonade honom från bitterhet och förtrytelse. Han var en generös natur, sällan på dåligt humör, och unnade andra den jämvikt som han aldrig öppet berömde sig av.

Som ingen annan blev han Svenska Akademiens gestaltare och regissör. Med grovarbete och precisionsberäkning förstärkte han dess vacklande grund. Utan honom hade Gustav III:s skapelse varit en byggnadsställning som rasat kring sitt innehåll.

*

Grundläggande för studiet av perioden är Henrik Schücks Svenska Akademiens historia, del 4–6. På sammanlagt ca 2 000 sidor, varav de allra flesta citerar ur brev och arkiv, kan den intresserade få sitt lystmäte av personhistoria och följa de drastiska inläggen inför varje inval som vanligen inträffade årligen; dödligheten var hög. Schück är sparsam med egna synpunkter, även om han utslungar en och annan giftighet förutom korta karakteristiker om så gott som varje ledamot som vore han personligen bekant med dem, exempelvis om Samuel Grubbe ”en av Akademiens mest sympatiska, mest anspråkslösa och nitiska ledamöter”. Främst är han referent och kan skriva några hundra sidor om turerna kring Post- och Inrikes Tidningar, tidvis Sveriges Statstidning. Hans brevxcerpter har besparat mig månaders forskning i handskrifter ibland lika svårtydda som förr en läkares recept.

(Schück var tretton år då Beskow avled. Jag hann se Schück i livet då jag var i samma ålder. Med tiden flyttade jag in i den våning vid Kammakargatan där han slutat sin tillvaro 1947. Eller för att leka med andra årtal: Beskow,

född på 1700-talet, dog 65 år före min födelse, alltså rätt nära i tid men i ett helt annorlunda samhälle.)

Stor glädje har jag haft av Torgny T. Segerstedts Svenska Akademien i sin samtid – en idéhistorisk studie (1986). Den saknar konkreta miljöglimtar men resonerar med utförliga belägg kring de tal, skrifter och brev där ledamöter markerat en ståndpunkt i tidens frågor. Mycket kan för en sentida blick tyckas floskulöst och belastat med klichéer, men Segerstedt genomskådar och tolkar dem sinnrikt.

I svensk bildningshistoria är Bernhard von Beskow förbisedd. I översikter från Schück-Warburg – där han kallas det konservativa partiets ”kanske mest kamplystne, vakne och slagfärdiga polemiker” – via E.N. Tigerstedt till Lönnroth och Delblanc som ser ”en kvick pennfäktare för de kungliga färgerna i pressen” – förekommer han högst parentetiskt, på sin höjd som ett instrument som låter högre andar höras.

I Personhistorisk tidskrift 2023 har Bo Andér skrivit om den liberala pressens genomslag och om Beskow som ”den konservativa publicismens anonyme riddare på 1830-talet”. Han hävdar att Beskow förtjänar en plats bredvid Lars Johan Hierta och ett fåtal andra inflytelserika tidningsmakare och journalister.

Med diplomatens perspektiv sammanfattar Dag Sebastian Ahlander forskningen om Karl Johan som kronprins i sin bok Sverige vid avgrunden 1808–1814. Thomas von Vegesack utgav 2005 en innehållsrik bok om året 1851.

För att underlätta läsningen har jag moderniserat stavningen och infört singularform i citaten. Akademien kallades av tradition för hon. Det har jag behållit i citaten.